

SYNTAKSIA SUOMENRUOTSALAISITTAIN

Tarkoitukseni on tässä kirjoituksessa ottaa esille näkökohtia suomenruotsin syntaktisten ominaispiirteiden tutkimukseen, johon Svenska litteratursällskapet i Finland on juuri syksyllä 2003 panostanut aloittamalla kunnianhimoisen tutkimushankkeen nimeltä *Svenskan i Finland. Syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv*.¹ Kuten hankkeen nimestä voi päätellä, ei suomenruotsin kuvaaminen ole mielekäästä ilman vertailevaa näkökulmaa. Suomenruotsi hahmottuu omaksi ruotsin kielen alueelliseksi variantiksi tietenkään suhteessa Ruotsissa esiintyviin variantteihin ja yleisruotsalaiseen kielen käytön konventioihin. Toinen luonnollinen vertauskohde avautuu siitä, että suomenruotsi on vähemmistökieli Suomessa ja monin tavoin kontaktissa enemmistökieleen suomeen.

RUOTSI SUOMESSA

Suomenruotsin murteet on yleisruotsalaisessa luokittelussa perinteisesti laskettu kuuluviksi itäruotsalaisiin murteisiin (*östsvenska mål*) yhdessä sittemmin toisen maailmansodan tulosten yhteydessä kadonneen vironruotsin kanssa. Suomenruotsalaisten murteiden historiallinen »kantakoti» näyttää olevan keskiruotsalainen, Mälarenjärveä ympäröivä alue. Suomenruotsalaisissa ja keskiruotsalaisissa murteissa tapahtuneet kielenmuutokset ovat yhteneviä 1000-luvulle asti, mutta 1200–1300-luvuilla Suomessa puhuttu ruotsi näyttäisi alkaneen eriytyä muista ruotsin murteista. Tähän saumakohtaan ajoittuu siten todennäköisesti myös ruotsalaisten tulo ja asettuminen Suomenniemelle. Muuton taustalla on ilmeisesti talonpoikien hakeutuminen uusille viljelymaille ennemminkin kuin valtiollisesti järjestetty asuttaminen. (Ivars 2002; ks. laajemmin myös Ivars ja Huldén 2002.) Myöhemmin

¹ Hankkeen rahoittaja on Svenska litteratursällskapet i Finland, jonka kielitieteellinen toimikunta pani hankkeen alulle. Hanke toteutetaan vuosina 2003–2006, ja sitä koordinoi FT Camilla Wide; muut kokopäiväiset tutkijat ovat FT Siv Björklund, FL Mona Forsskåhl ja FM Nina Martola.

Suomeen muutti luonnollisesti myös ruotsalaista virkamiehistöä ja muita yhteiskuntaryhmiä.

Suomessa asuu tätä nykyä hieman alle 300 000 henkilöä, joiden äidinkieli väestörekisterin mukaan on ruotsi. Näin määrittyvien suomenruotsalaisten absoluuttinen lukumäärä on pysynyt lähes samana vuosikymmenet, mutta suhteellisesti se on laskenut hienokseltaan koko ajan ja on nyt vajaat 6 prosenttia väestöstä. Tilastojen ulottumattomissa on vielä kaksikielisten »reservi», siis henkilöt, jotka eivät ole rekisteröityneet ruotsia äidinkielenään käyttäviksi, mutta joilla kuitenkin saattaa olla vastaava tai lähes vastaava kielitaito ja jotka käyttävät ruotsia monilla elämänsä alueilla. Lisäksi on vielä otettava huomioon, että suuri osa suomenkielisestä väestöstä hallitsee ruotsin kieltä hyvin paitsi kouluopetuksen myös käytännön tarpeen seurauksena.

Suomessa ruotsi ei ole vain tunnustettu vähemmistökieli, vaan myös valtion toinen virallinen kieli, ja sen käyttöoikeuksia määrittää erityinen kielilaki. Suomenruotsin neutraali kirjakieli ei kielioppinsa puolesta juuri poikkea yleisruotsalaisesta kirjakielestä, vaikka jotkin kielen rakenteet saattavat esiintyä yleisemmin tai harvemmin kuin ruotsinruotsissa. Sanastollisia eroja on jonkin verran jo siitäkin luonnollisesta syystä, että suomenruotsilla kuvataan toisenlaista — suomalaista — yhteiskunnallista todellisuutta kuin ruotsinruotsilla. Suomenruotsalainen yleispuhekieli puolestaan lasketaan yhdeksi ruotsin kielen alueelliseksi puhekielen variantiksi keskiruotsin, länsiruotsin, eteläruotsin ja pohjoisruotsin rinnalle (ks. esim. Teleman ym. 1999 (1): 20–26). Tämä yleispuhekieli, jota voi kuulla esimerkiksi radiossa, televisiossa ja poliittisissa puheissa, on vakiintunut 1800–1900-lukujen aikana, ja se pohjautuu pääasiassa Helsingin ruotsalaisen sivistyneistön puhekielen.² (Yleisemmin suomenruotsin normiston kehityksestä ks. Laurén 1985; myös Reuter 1997 ja Reuter tulossa.)

Ruotsin kielellä on Suomessa lukuisia omia instituutioita: korkeakouluja, koululaitos, kielenhuolto, sanomalehdistö, radio- ja tv-kanavat, kirjallisuus ja teatteritaide sekä poliittinen puoluetoiminta. Varsinkin voimakkaasti suomenkielisillä seuduilla, joilla kaksikielisyyskin on yleistä, kielenpuhujat saattavat olla epävarmoja oikeakielisyystään, ja ruotsin kielen sosiaalinen asema voi olla epävakaa (vrt. McRae 1997). Palvelujen saaminen ruotsiksi ei tällaisilla alueilla ole aina itsestään selvää, ja mahdollisuudet kielelliseen kanssakäymiseen äidinkiellellä ovat monella alalla rajoittuneet. Reaktiona tähän tilanteeseen onkin juuri valmistunut suomenruotsin säilyttämiseen ja kielen käytön ja kielellisen tietoisuuden lisäämiseen tähtäävä toimintaohjelma (Tandefelt 2003; ks. myös Ivars 1999).³

Ruotsinkieliset asuvat suhteellisen tarkasti rajautuvilla maantieteellisillä alueilla. Tärkeimmät näistä ovat eteläinen Uusimaa, Pohjanmaan rannikkoseudut, Turun saaristo sekä Ahvenanmaa. Näistä alueista käytetään usein yhteisnimitystä Svenskfinland, ruotsalainen Suomi. Kielellisen ja kulttuurisen yhtenevyyden taakse kätkeytyy kuitenkin monia vastakohtaisuuksia: on pohjalaiset ja uusmaalaiset, maaseutu ja kaupunki, rahvas ja eliitti, Ahvenanmaa ja muu maa. Se, että Svenskfinland ei ole mikään yksi kiinteä territorio,

² Helsingin ruotsi itsessään on saanut vaikutteita monelta taholta. Sen pohjalla on vanha uusmaalainen murre, mutta turkulaisen sivistyneistön ruotsista tuli sille merkityksellinen hallinnon siirryttyä uuteen pääkaupunkiin 1812. Vanhan Turun ruotsin taustalla on vaikuttanut 1600–1700-lukujen virkamiehistön kieli Ruotsissa. (Nyholm 1984; Thelander 1987.)

³ Eräänlaisena esikuvana tälle työlle voidaan pitää Ruotsissa tehtyä ruotsin kielen toimintaohjelmaa, josta vastasi parlamentaarisesti asetettu komitea (ks. Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket (2002)).

heijastuu myös kielessä. Pohjanmaan ruotsalaiset murteet eroavat suuresti etelän murteista, ja näillä murrealueilla on myös huomattavaa sisäistä variaatiota. Ei ole siis välttämättä itsestään selvää, mitä pidetään edustavana suomenruotsina ja mitkä ovat sille ominaisia esimerkiksi syntaktisia piirteitä, sillä se on enemmän kuin instituutioiden kirjakieli tai standardoitu puhekieli (tämän problematisoinnista ks. Reuter 1987).

KIELTÄ ERIYTTÄVÄT VOIMAT

Suomenruotsin ominaispiirteistä puhuttaessa ei voida sivuuttaa Hugo Bergrothin vuonna 1917 kirjoittamaa ja myöhemmin (1928) täydentämää teosta *Finlandssvenska — Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Tässä kielenhuollon klassikossa käydään yli viidessäsadassa pykälässä läpi kielen alueellisesti leimautuneita piirteitä, niin sanottuja provinsialismeja tai »finlandismeja», niin ääntämisen, taivutuksen, sanamuodostuksen, sanaston, syntaksin kuin semantiikankin alueilla. Samalla annetaan suosituksia vastaavista, yleisruotsalaisesti hyväksyttävistä muodoista. Juuri tämä on Bergrothin kuten myös häntä seuranneen institutionaalisen kielenhuollon motiivi: suomenruotsin tulevaisuuden ennuste ei ole kovin valoisa, jos kieli eriytyy niin paljon yleisruotsista, ettei siitä enää ole yhteisen, vaivattoman kommunikaation välineeksi. Kielellisen yhtenäisyyden säilyttämisen vastavoima on taas yksilöissä asuva rakkaus oman variantin tuttuja, omaleimaisia piirteitä kohtaan — samaan tapaanhan me olemme ylpeitä omasta kotiseudustamme ja -maastamme.

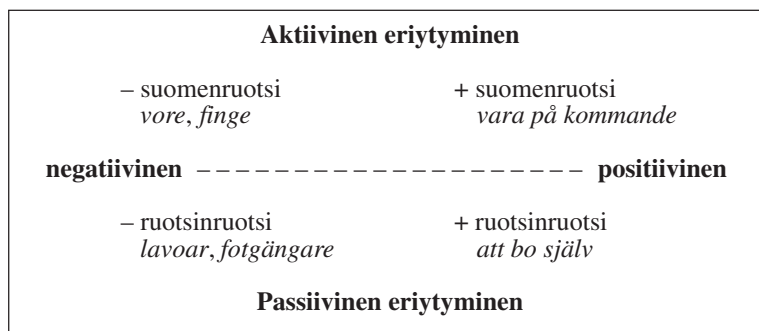
Suomenruotsin eriytymiskehitykselle on monia luonnollisia syitä. Yksi niistä on ruotsalaisen Suomen provinsiaalinen asema suhteessa Ruotsin vallan ja kulttuurin keskuksiin. Yhteydet täältä ovat aina vanhoista ajoista lähtien olleet hitaampia ja harvempia samaan tapaan kuin Pohjois-Ruotsin Norrbottenista; niinpä norrbottenilaista kielenkäyttöä on leimannut samantapainen provinsiaalisuus kuin suomenruotsia.

Toinen eriytymistä vahvasti edistänyt seikka on Suomen irtautuminen Ruotsin yhteydestä 1809. Tämä tapahtuma ei sinänsä merkinnyt Suomen ja Ruotsin välisten yhteyksien katkeamista — päinvastoin: yhteydet ovat monessa mielessä tiivistyneet nykyaikaisten kommunikaatiovälineiden myötä. Mutta valtiollisen siteen katkeaminen teki yhteydenpidosta epävirallisempaa ja sattumanvaraisempaa. Ei ollut enää itsestään selvää hankkia koulutusta Ruotsissa, sillä se ei välttämättä kelvannut suomalaisiin virkoihin, opettaja- ja virkamieskuntaa ei enää saapunut Ruotsista Suomeen, lakeja ei enää kirjoitettu Ruotsissa (Bergroth 1928: 9). Näin väheni myös luonnollisesti Ruotsista tuleva kielellinen syöttö. Sitä ei tunnu korvaavan liike-elämän alalla tapahtuva kanssakäynti (kuten Bergroth jo lähes sata vuotta sitten antoi ymmärtää), sillä se rajautuu vain tietylle yhteiskunnan alalle eikä koske esimerkiksi koululaitosta. Liike-elämässä englannin merkitys on lisäksi kasvanut pohjoismaisessakin yhteistyössä.

Bergroth (1928: 11–12) asettaa kielelliseen eriytymiskehitykseen vaikuttavat voimat moniulotteiseen kehyykseen, jota tavallani tulkiten havainnollistan kaaviossa 1.⁴

⁴ Kiitän Mikael Reuteria kommentista eriytymiskehityksen ilmenemismuotoihin ja monista kielellisistä esimerkeistä tässä yhteydessä.

Kaavio 1. Kielelliseen eriytymiseen vaikuttavia voimia Bergrothin (1928) mukaan.

Kielellinen eriytyminen voi olla laadultaan aktiivista tai passiivista, ja kehityksessä mukana olevat kielen variantit voivat olla negatiivisessa tai positiivisessa suhteessa kokonaistilanteessa tapahtuviin muutoksiin. Negatiivinen ja positiivinen eivät merkitse tässä kehityskulkujen arvottamista suotuisiin ja vähemmän suotuisiin, vaan negatiivisella tarkoitetaan tietyn olemassa olevan kielellisen resurssin katoamista, positiivisella tarkoitetaan taas tietyn uuden kielellisen resurssin ilmestymistä kieleen.

Suomenruotsin kannalta aktiivista positiivista kehitystä tapahtuu, kun kieleen tulee uusia ilmauksia, joita ei esiinny yleisruotsissa. Esimerkkinä voidaan mainita kirjoitettuunkin kieleen vakiintunut suomenruotsalainen uudisilmaus *vara på kommande*: *Alkohol fritt inhemskt öl är på kommande* 'Alkoholiton kotimainen olut on tulossa'. Toinen vastaava esimerkki on rakenne *på basen av*, jota yleisruotsissa vastaavat esimerkiksi *på basis av*, *enligt* ja *utifrån*: *Huset renoverades på basen av gamla ritningar* 'Talo kunnostettiin vanhojen piirustusten perusteella' (Reuter 1994).

Suomenruotsille passiivista mutta yleisruotsin kannalta positiivista eriytymistä edustavat innovaatiot, jotka eivät saavuta suomenruotsia. Yksi esimerkki on pronominin *själv* 'itse' käytön laajeneminen merkitykseen 'yksin, ilman seuraa': *Hon bor själv* (vrt. *Hon bor ensam*) 'Hän asuu yksin' (vrt. *Hon borstar tänderna själv* 'Hän harjaa hampaat itse'). Toinen esimerkki on erityisesti nuorten puhekielessä esiintyvä partikkeli *ba* (vrt. *bara* 'vain'), joka edeltää suoraa esitystä: *ja ba du kan lyssna på din freestyle* 'mä (sanoin) vaan sä voit kuunnella sun korvalappustereoitaita' (ks. Eriksson 1997: 159; myös Teleman ym. 1999 (4): 865, alaviite 1 pykälään 11). Tämäkään uudennos ei ole toistaiseksi lyönyt itseään merkittävästi läpi suomenruotsissa.

Passiivista negatiivista eriytymistä taas tapahtuu, kun suomenruotsi säilyttää jonkin ilmauksen, joka enemmän tai vähemmän katoaa yleisruotsalaisesta kielenkäytöstä. Tällainen säilyttävä eriytyminen on ollut tyypillistä suomenruotsille. Yhtenä arkipäiväisenä esimerkkinä mainittakoon pesuallasta merkitsevä tavallinen suomenruotsalainen sana *lavoar*, jota nyky-yleisruotsissa vastaa sana *tvättställ* (sana *lavoar* on kyllä yhä olemassa, mutta se viittaa antiikkisiin pesuallasratkaisuihin). Muita esimerkkejä ovat sanat *bevåring* 'varusmies', *barberare* 'parturi' ja *fotgängare* 'jalankulkija', joita nykyään vastaavat *värnpliktig*, *herrfrisör* ja *gående*. Joskus katoaa itse ilmiö ja sen myötä sana; niinpä sanomme yhä *abiturient* suomenruotsissa, kun taas Ruotsissa ylioppilastutkintoinstituutio

ja tämä nimitys lukion viimeisestä ikäluokasta on kadonnut.

Kuvion neljäs osio, johon kuuluisivat ilmaukset, jotka ovat kadonneet suomenruotsista mutta joita käytetään yleisruotsissa, on vaikeampi täydentää yksiselitteisesti. Yksiy tähän lienee se, että yleisvariantissa esiintyvä ilmaus on tietyissä määrin alueellisen variantin reservissä, koska se objektiivisesti katsottuna on olemassa kielen standardissa ja on otettavissa sieltä käyttöön tilanteen vaatiessa. Eriytymistä, jossa suomenruotsi menettää jotain yleisruotsissa esiintyvää, tapahtuu kuitenkin tilastollisella tasolla: tietyt rakenteet ovat suomenruotsissa yleistyneet muiden vaihtoehtoisten rakenteiden kustannuksella. Näin on käynyt esimerkiksi adverbiaali-ilmauksille, joissa esiintyy prepositio *åt*: *berätta åt någon* (vrt. *berätta för någon*) 'kertoa jollekulle', *ge något åt någon* (vrt. *ge någon något*) 'antaa jotakin jollekin tai jollekulle' (ks. luku Muita aiheita s. 560). Vastavaanlainen esimerkki voisi olla myös konjunktiivin imperfektin katoaminen suomenruotsista. Esimerkiksi muodot *vore* (verbistä *vara*) ja *finge* (verbistä *få*) ovat mahdollisesti *skulle*-apuverbin yleisen käytön seurauksena kadonneet: *Det vore bra > Det skulle vara bra* 'Se olisi hyvä'. Tämä tapaluokka on tosin yleisesti marginaalinen nykyruotsissa lukuunottamatta muotoa *vore*.

Suomenruotsin nykyisestä yleisruotsista poikkeavia ominaispiirteitä tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon eriytymiskehityksen eri vaihtoehdot. Jos suomenruotsissa on jokin yleisruotsista poikkeava rakenne, se ei välttämättä merkitse, että kyseinen rakenne on »epäruotsalainen». Itse asiassa se voi olla »ruotsalaisempi» alkuperältään: ilmaus, joka on jossain vaiheessa hävinnyt ruotsalaisesta standardista ja ehkä korvautunut jollain uudella ilmauksella. Suomenruotsi ei yksinkertaisesti ole muuttunut siinä missä keskeiset Ruotsissa käytetyt variantit. On myös merkille pantavaa, että monet finlandismit ovat murrelähtöisiä ja monesti yleisesti provinsiaalisia, myös Ruotsin murteissa esiintyviä ilmauksia. Vaikutteet suomen ja (suomen)ruotsin välillä ovat lisäksi olleet kaksisuuntaisia. Ruotsin kieli on vaikuttanut moniin suomen kielen konventioihin, esimerkiksi erilaisiin kohteliaisuusrutiineihin. Tämä vuorovaikutus heijastuu myös takaisin ruotsin kieleen ja säilyttää edelleen jo vanhastaan kiteytyneitä ilmaisutapoja, jotka samalla ovat kiteytyneet suomeen. On kuitenkin selvää, että suomen kieli ja Suomen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti ovat aidosti vaikuttaneet suomenruotsiin ja edistäneet nimenomaan sen aktiivista positiivista eriytymistä yleisruotsista.

Jos ajatellaan historiallista kehystä ja otetaan lähtökohdaksi, että keskiruotsalaiset talonpojat todella muuttivat Suomeen 1200-luvulla, on kielelliselle eriytymiskehitykselle ollut aikaa noin 800 vuotta. Pari viime vuosisataa, kiinteiden valtiollisten siteiden Suomen ja Ruotsin välillä katkettua, eriytyminen on mahdollisesti ollut yhä nopeampaa. Voidaan hyvin sanoa, että suomenruotsin eriytyminen ruotsinruotsista ei ole kovin suuri ihme; ihmeellistä on pikemminkin se, että eriytyminen ei ole ollut suurempaa.

Kuten Bergroth klassisessa teoksessaan osoittaa, suomenruotsin erityispiirteitä on havaittavissa kaikilla kielisysteemin alueilla. Leksikaaliset poikkeavuudet, kuten tapauksessa *lavoar*, ovat yleensä sellaisia, jotka ensiksi pistävät silmään — todennäköisesti siksi, että leksikko on psykologisesti ihmiskielen »havaittavin» osa. Bergrothin (1928: 10) mukaan suomenruotsin olennaisimmat provinsialismit löytyvät kuitenkin muilta alueilta, erityisesti lauseopista ja semantiikasta. Siksi onkin enemmän kuin suotavaa, että suomenruotsin syntaktisia piirteitä kartoitetaan nyt erityisessä sille omistautuneessa projektissa, semmin kun Bergrothin aikaan syntaksin teoriat eivät olleet vielä sanottavasti kehittyneet.

▷

SUOMEA VAI RUOTSIA?

Tavallaan Hugo Bergrothin jalanjäljissä voidaan syntaksin tutkimuksessa ottaa lähtökohdaksi kysymys suomenruotsin suhteellisesta »ruotsalaisuudesta» (erityisesti suhteessa Ruotsin yhteiskuntaan ja kulttuuriin) tai »suomalaisuudesta» (erityisesti suhteessa Suomen yhteiskuntaan ja kulttuuriin). Tässä mielessä ei voida ehkä puhua *yhdestä* suomenruotsista, vaan tutkittavan aineiston alueellinen jakauma vaikuttaa todennäköisesti saataviin tuloksiin.

Ann-Marie Ivarsin (1996) tekemä vertailu kahden pohjalaisen (Pietarsaari ja Kristiinankaupunki) ja kahden uusmaalaisen kaupungin (Tammisaari ja Loviisa) välillä osoittaa, että nykyinen puhuttu suomenruotsi jakautuu kolmelle eri tasolle: voidaan puhua yleispuhekielestä (*riksspråk*), aluepuhekielistä (*utjämnd dialekt, stadsmål*) ja paikallisista murteista (*lokal dialekt*). Provinσιαalisten piirteiden esiintyminen tai ainakin niiden yleinen hyväksyttävyyys kytkeytyy myös alueelliseen jakaumaan niin, että Uudellamaalla provinsialismeja suvaitaan keskimäärin paremmin kuin Pohjanmaalla (Harling-Kranck 2000).

Näyttää myös siltä, että suomen vaikutus kieleen seuraa samansuuntaista alueellista jakaumaa (Melin-Köpilä 1996). Niinpä esimerkiksi idiomaattiset rakenteet, ja kirosanojen muodostus ilmiön yhtenä alalajina, tuntuvat seuraavan Pohjanmaalla enemmän vanhaa ruotsalaista perinnettä kuin suomen kanssa intiimimmin tekemisissä olevissa etelän varianteissa, varsinkin nuorten kielessä (Ivars 2000; ks. myös Tandefelt 1996). Samanlaisia alueellisia vertailuja ei ole tehty varsinaisesti produktiivisen syntaksin osalta. Olisi-kin tarpeen tutkia, kulkevatko tendenssit myös syntaksissa saman alueellisen jakauman suuntaisesti, mitä tulee provinsiaalisten ja suomalaisten vaikutteiden esiintymiseen.

Pragmatiikan alalla Mirja Saari (esim. 1995; 1997) on tehnyt monia mielenkiintoisia vertailuja Helsingin suomalaisen ja ruotsalaisen puhekielen välillä. Näissä tutkimuksissa hän on ottanut kohteliaisuusteorian lähtökohdakseen pyrkiessään selvittämään, kuinka kielenkäyttäjät erityyppisissä vuorovaikutustilanteissa ottavat huomioon omansa ja toisen puhujan kasvot. Tutkittuja muuttujia ovat olleet sosiaaliset rutiinit (tervehdiminen, puhuttelu, puheumppaniin vetoaminen), kohteliaisuuksien ja kehujen osoittaminen, varauksen ja vähättelyn esittäminen sekä erilaisten modifioivien partikkelien käyttö.

Saaren mukaan liian tungettelen välttelyyn perustuva toisen huomioon ottava kohteliaisuuskäytäntö on yleinen suomalaisessa — ja siten myös (Helsingin) suomenruotsalaisessa — keskustelukulttuurissa, kun taas kontaktihakuinen, intiimimmin toisen huomioon ottava käytäntö leimaa ruotsalaista keskustelukulttuuria. Tämä ero tulee selvimmin esiin puhujien orientoitumisessa toisiinsa institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Helsingin suomenruotsalainen tervehtii ja puhuttelee suhteellisen muodollisesti tai ei ollenkaan kanssakäynnin avaustilanteessa, kohteliaisuudet hän ottaa vastaan vältellen ja omat mielipiteensä hän verhoaa mielellään erilaisin varauksin. Tässä hän poikkeaa henkilökohtaisempana ja optimistisempana esiintyvistä ruotsinruotsalaisesta ja muistuttaa enemmän suomenkielisiä.

Suomenruotsalainen on usein niin kulttuurisesti kuin monien kielenkäytön konventioidenkin osalta jossakin ruotsalaisen Ruotsin ja suomalaisen Suomen välillä. Hän poikkeaa »täydellisestä» ruotsalaisesta, mutta eroaa samalla kuitenkin »täydellisestä» suomalaisesta. Tämä ilmenee esimerkiksi tarkasteltaessa lähemmin puhuttelukäytäntöjä asiointi-

tilanteissa ja suomenruotsalaisen nuorisolangin piirteitä (Fremer 1996; Forsskåhl 2003). Vielä on huomattava, että on myös monia kielellisiä resursseja, joilla on melko samanlainen pragmaattinen distributio niin suomessa kuin suomen- ja ruotsinruotsissa. Esimerkkinä mainittakoon partikkelit *hördu* ja *kuule* (Hakulinen ym. tulossa) sekä reaktiivinen *x och x (x ja x)* -konstruktio: *Var föreställningen bra? – Bra och bra, man ville nog se den till slut. Oliko esitys hyvä? – Hyvä ja hyvä, katsoihan sen loppuun* (Lindström 1996). Suomen, suomenruotsin ja ruotsinruotsin kielelliset ja kulttuuriset yhteisöt ja niille ominaiset piirteet nivoutuvat siten monimutkaisesti toisiinsa.

Kuten Saari (1995) tutkimuksessaan mainitsee, suomenruotsalaiset erityispiirteet eivät yleensä koske kielen rakenteita sinänsä vaan pikemminkin kielellisen systeemin tasapainoakselia. Erityispiirteet itsessään eivät toisin sanoen ole niinkään vieraita ruotsille, mutta niiden osuus kielenkäytössä poikkeaa vastaavien rakenteiden osuudesta ruotsinruotsissa. Tältä osin on vaikea osoittaa, missä määrin poikkeavuudet johtuvat suomenruotsin sisäisestä vanhoillisemmasta kehityssuunnasta (vrt. passiivinen erityminen kaaviossa 1) tai suomen kielen vaikutuksesta. Ei ole tavatonta, että suomessa esiintyvä ilmaus tukee jonkin vanhoillisen piirteen säilymistä. Suomen vaikutus voi myös toimia katalyysaattorin tavoin; suomessa esiintyvä ilmaus on ruotsissakin mahdollinen, vaikkakin ehkä harvinainen, ja saa kontaktin vaikutuksesta suomenruotsissa korostuneen aseman. Äärimmäinen tulkinta on, että kaksikielisyys ja kontaktit suomeen ovat jo kylväneet siemenen kielten sekoittumiseen; joitakin mahdollisia viitteitä tästä voi nähdä sanaston tasolla Helsingin ruotsissa, ehkä systemaattisimmin pragmaattisten partikkelien *nå, aj, hej, voj ja jä* käytössä (Saari 2003: 305). Monet näistä ilmauksista voidaan kyllä nähdä alun perin ruotsalaisena vaikutuksena suomen kielessä, mutta nykyisessä ruotsinruotsissa niitä vastaavat tavallisesti muunlaiset ilmaukset.

SUOMENRUOTSALAISIA SYNTAKTISIA ILMIÖITÄ

Seuraavassa otan esille muutamia esimerkkejä erityisesti puhutun suomenruotsin syntaktisista ilmiöistä, joita parhaillaan tutkitaan tai joiden tutkimista suunnitellaan. Tässä esitettävä katsaus ei kuitenkaan ole kuvaus alussa mainitun syntaksiprojektin tavoitteista ja painopisteistä, vaikka se sivuaakin niitä. Viitteet tekstissä esiintyviin esimerkkeihin sekä litterointimerkkien selitykset löytyvät artikkelin lopusta. Osa puhekielisistä esimerkeistä on paremman luettavuuden vuoksi joiltain osin yksinkertaistettu: vain tarkasteltava kieliopillinen rakenne on poimittu puheenvuorosta, ja ortografia on myös standardoitu. Lihavointia on käytetty korostamaan esimerkkien yhteydessä käsiteltävää syntaktista rakennetta.

KONJUNKTIOT

Bergrothin provinsialismien kartoituksessa tulee esille, että konjunktioilla, kuten *fast* ja *att* (1928: 129–131), on suomenruotsissa käyttötapoja, jotka eivät kuulu huoliteltuun yleisruotsiin tai ovat peräti käsittämättömiä Ruotsista tulevalle. Puhutun kielen osalta konjunktioiden diskurssia sääteleviä tehtäviä tunnetaan kuitenkin kauttaaltaan huonosti, eikä ole useinkaan hedelmällistä verrata niitä kirjakieleen kiteytyneisiin käytäntöihin (ks. Nilsson

▷

2001). Näyttää kuitenkin siltä, että konjunktiolla on myös alueellisesti eriytyneitä käytöjä, joista jotkin ovat tavallisempia suomenruotsissa.

Att

Yksi yleisimmistä ja monitoimisimmista ruotsin konjunktioista on *att*, jolla kirjoitetussa kielessä on useimmiten syntaktisesti alisteinen funktio. Puhemielessä näin ei välttämättä ole. Lehti-Eklund (2002) on osoittanut, että *att* aloittaa usein päälauseen muotoisen, periaatteessa itsenäisen rakenneyksikön keskustelukielessä, kuten rivillä 7 katkelmassa (1), jossa puhutaan hiirenjätöksistä kesämökillä:

(1) [SAM: V2]

- 01 T: *först va de in i en sån dän ask₂ å så va de in i en plastpåse.*
ensin niitä oli sellaisessa pienessä askissa ja sitten niitä oli muovikassissa
02 *(.h) >å så så: ja att den dä plastpåsen < va alldeles*
ja sitten minä näin että se muovikassi oli ihan
03 *söndergna[°gad°.*
rikkinakerrettu
04 E: [jå
05 *(0,3)*
06 M: °.ju°
->07 T: *att där ha°de di vari o[ckså°.*
että siellä ne olivat olleet myös
08 E: [jå

Tällaiset rakenneyksiköt usein toistavat, eksplikoivat tai tiivistävät jotakin edellä sanottua. Yllä puhuja esittää lausumalla *att där hade di vari också* aiemmin kertomistaan aihetodisteista seuraavan päätelmän: hiiret olivat olleet myös muovikassissa. Rakenne on tavallinen suomenruotsissa, mutta ei täysin vieras ruotsinruotsissakaan, jossa tosin konsektiivinen yhdyskonjunktio *så att* 'niin että, joten' lienee tavallisempi yllä olevan kaltaisissa yhteyksissä. Mielenkiintoista on, että suomen *että*-konjunktiolla on vastaavia käytötapoja (esim. Raussi 1992).

Att esiintyy tavallisimmin ruotsin kielessä referoivassa lauseessa epäsuorassa esityksessä tai viitattaessa ajatuksiin ja mielipiteisiin: *Han sade att han kommer i morgon* 'Hän sanoi, että tulee huomenna', *Jag tycker att det är trevligt* 'Olen sitä mieltä, että se on mukavaa'. Erityisesti suomenruotsissa konjunktio esiintyy myös suoran esityksen edellä (Londen 1991; Fremer 1998; vrt. Teleman ym. 1999 (4): 547, jonka mukaan tämä käytäntö esiintyy marginaalisesti puhemielessä):

(2) [HUSA]

Nån kommer dit så frågar man att nå hej att e du från Sverige.
'Joku tulee sinne ja sitten kysytään että no hei että oletko Ruotsista.'

Edellisiin käytötapoihin kytkeytyy ilmeisesti myös suomenruotsissa esiintyvä tapa merkitä syntaktisesti suora kysymyslause ikään kuin epäsuoraksi kysymyslauseetta edeltävällä *att*-konjunktiolla (vrt. Andersson 1993: 136, joka asettaa konstruktion kieliopillisuuden kyseenalaiseksi).

(3) [Luckan]

*Nu undrar jag **att** finns det på sommaren några dramaläger.*

'Nyt mietin/kysyisin, että onko olemassa kesällä jotain draamaleirejä.'

Myös *att*-konjunktio esiintyy leksikaalistuneissa yhdistelmissä erilaisten konjunktioiden, adverbien ja prepositioiden yhteydessä. Arkikeskustelussa tavallisimpia tällaisia yhdyskonjunktioita ovat *för att* 'siksi että', *så att* 'niin että' ja *men att* 'mutta että', joilla on funktionaalisesti tiiviit yhteydet toisiinsa pohdiskelevissa keskustelutoiminnoissa (Lindström ja Londen 2001; tulossa). Kombinaatio *men att* on näistä erityisen mielenkiintoinen siksi, että se on hyvin tavallinen suomenruotsalaisissa keskusteluissa, mutta huomattavasti harvinaisempi yleisruotsissa; niinpä sille ei löytynyt paikkaa esimerkiksi järkälemäisestä Ruotsin Akatemian kielioipista (Teleman ym. 1999; ks. kuitenkin Nilsson 2001: 28–29). Vastaava kombinaatio *mut(ta) et(tä)* esiintyy suomalaisessa puheessa (vrt. esim. Hakulinen (1997: 44), joka listaa erilaisia keskustelun vuoroja aloittavia konjunktionaltaisia partikkeleita, näiden joukossa *mut et*).

Fast

Bergroth toteaa, että tietyt suomenruotsin poikkeavuudet *fast*-konjunktin käytössä selittyvät suomen vaikutuksella, kuten tapauksissa *Jag följer dig fast till världens ända* 'Seuraan sinua vaikka maailman ääriin', *Jag gör det inte, fast jag skulle dö på fläcken* 'En tee sitä, vaikka kuolisit siihen paikkaan' ja *inte fast va' sku' vara* 'ei vaikka mikä olisi' (1928: 128–129).

Kauppinen ja Saari (2003) ovat nyttemmin vertailleet ruotsin *fast*- ja suomen *vaikka*-konjunktioiden käyttötapoja niin puhutussa kuin kirjoitetussakin suomessa, suomenruotsissa ja ruotsinruotsissa. Heidän mukaansa käyttöjä on pääasiassa kolmenlaisia, joista ensimmäinen ilmaisee tavallisesti jonkinlaista ehdotusta tai esimerkkiä (vrt. yllä Bergrothin ensimmäinen esimerkki).

(4) [HUSA, suomenruotsi]

- 01 I: *jå: dedäran va sku vi nu börja me (.) va sku ni säja om*
joo tuota milläs me aloitettais, mitä sanoisitte jos
02 *att diskutera fördomar*
keskustellaan ennakkoluuloista
03 A: *jå: de går bra ((skrattar))*
joo se käy hyvin ((nauraa))
->04 B: *vi har säkert **fast** hu många*
meillä on varmaan vaikka kuinka monta

Tällainen konjunktin itsenäinen, adverbiaalinen käyttö on täysin vierasta ruotsinruotsille, missä jokseenkin vastaavaa merkitystä, yhteydestä riippuen, voidaan ilmaista rakenteilla *om det så gällde* 'jos niikseen tulee', *till och med* 'jopa', *till exempel* 'esimerkiksi'.

Tiettyssä semanttisessa yhteydessä edelliseen on konjunktin toinen pääasiallinen käyttötapo konsessiivisissa sivulauseissa, kuten esimerkeissä (5) ja (6) esitetyissä irrealisissa *fast*-rakenteissa (vrt. yllä Bergrothin toinen ja kolmas esimerkki):

▷

(5) [HUSA; suomenruotsi]

Int fast jag sku va full.
'En vaikka olisin humalassa.'

(6) [SAM: V2; suomenruotsi]

Säger int ett ord (...) fast man sku dra ur honom.
'Ei sano sanaakaan, vaikka sitä kiskoisi hänestä.'

Nämäkin ilmaukset ovat ilmeisen epätavallisia ruotsinruotsissa; itse irreaalinen *fast*-rakenne lienee tässä outo, mutta niin on myös *skulle*-apuverbin käyttö irreaalisessa lauseessa imperfektin tai konjunktiiivin imperfektin sijaan. Huolitellussa kielessä voitaisiin ehkä käyttää irreaalista *även om* -rakennetta, esimerkiksi *Även om man drog det ur honom*. Muunkinlaiset ilmaisut esimerkkien (5) ja (6) kaltaisissa yhteyksissä ovat tietenkin mahdollisia, mutta systemaattista vertailua suomen- ja ruotsinruotsin välillä ei tästä ole toistaiseksi tehty.

Kieliopillisesti normaalia ruotsinruotsissakin on *fast*-konjunktion käyttö ei-irreaalisissa konsessiivisissa sivulausetyypeissä (7) ja (8) (vrt. *trots att* 'siitä huolimatta').

(7) [HUSA; suomenruotsi]

Så drar man såndäna slutsaster fast det inte liksom stämmer.
'Sit sitä tekee tällaisia johtopäätöksiä, vaikka se ei niinku pidä paikkaansa.'

(8) [GSM; ruotsinruotsi]

Då blev den så lätt att ta till sej fast jag kanske inte gillar stilen.
'Siksi se oli niin helppo omaksua, vaikka en ehkä pidä tyylistä.'

Jostain syystä tämäkin *fast*-rakenne näyttää kuitenkin olevan melko harvinainen erityisesti ruotsinruotsalaisessa keskustelukielessä, jossa sitä vastaava *även om* -rakenne on huomattavasti tavallisempi (ks. Nilsson 2001: 39). Kauppisen ja Saaren (2003) laskelmien mukaan konsessiivinen *fast*-sivulauserakenne on melko yleinen suomenruotsalaisissa keskusteluissa. Vastaava *vaikka*-rakenne on myös tavallinen suomalaisessa vertailumateriaalissa. *Även om* -rakenne ei puolestaan vaikuta kovin tavalliselta suomenruotsalaisessa arkipuheessa, mikä voi selittää kvantitatiivisia eroja konsessiivisen *fast*-rakenteen käytössä suomenruotsin ja ruotsinruotsin välillä. Mainittakoon vielä, että konsessiivinen *trots att* -rakenne esiintyy hyvin harvakseltaan niin suomen- kuin ruotsinruotsalaisissa keskusteluissa: *Det motsvarar någorlunda verkligheten trots att det kallas halvtid*. 'Se vastaa jokseenkin todellisuutta siitä huolimatta, että sitä kutsutaan puoliaikaiseksi.'

Kolmas, varsinkin puhekielessä yleinen rakenne on *fast*-konjunktion käyttö kontrastiivisen, jopa korjaavan päälauseen aloittajana; täten se vertautuu läheisesti konjunktion *men* 'mutta' funktioon (ks. Nilsson 2001: 21–22; myös Lindström 2002: 55).

(9) [HUSA; suomenruotsi]

01 I: *mm (...) de e väl säkert ganska viktigt å göra dom dä misstagen*
mm, on varmaankin aika tärkeää tehdä nuo virheet
→02 A: *kan hända fast nu måst man försöka undvika dem*
voi olla, vaikka kyllä niitä täytyy yrittää välttää

(10) [GSM; ruotsinruotsi]

- 01 I: *har ni den här skivan hemma?*
onko teillä tämä levy kotona?
- 02 A: *nä*
ei
- >03 B: *ja faktiskt fast de e inte ja som har köpt den*
on tosiaan, vaikka minä en kylläkään ole sitä ostanut

Tämä *fast*-rakenne on ylivoimaisesti tavallisin niin minun kuin myös Kauppisen ja Saaren tutkimassa ruotsinruotsalaisessa keskusteluaineistossa (ks. myös Nilsson 2001: 21). Mahdollisesti kontrastiivinen *fast*-päälause rakenne syrjäyttääkin konjunktion muut käytöt tulevaisuudessa. Tähän tilanteeseen ehkä liittyy uuden alisteisen konsessiivisen *även fast* -yhdyiskonjunktion ilmaantuminen ruotsinruotsiin, jossa se näyttää ottavan paikan esimerkkien (7) ja (8) kaltaisissa konsessiivisissa rakenteissa, joissa myös *även om* ja *trots att* voivat esiintyä (ks. Telemann ym. 1999 (2): 737): *Man kan komma ganska nära elden och tältet, även fast det är ljusst* 'Voi päästä melko lähelle tulta ja telttaa, vaikka on valoisaa'. Konjunktio *även fast* on kuitenkin toistaiseksi tyyliltään arkinen.

Om

Alisteinen konjunktio *om* tarjoaa myös kiinnostavan syntaktisen tutkimuskohteen. Vanhastaan tunnettu suomenruotsin piirre on modaalisen *skulle*-apuverbin yleistäminen kaikkiin *om*-konjunktion aloittamiin ehtolauseyyppeihin, niin irreaalisiin (11) kuin mahdollisuutta implikoiviin (12) (Bergroth 1928: 116–124; ks. myös Telemann ym. 1999 (4): 646).

(11) [Bergroth 1928: 116]

Om jag skulle vara rik, så skulle jag bosätta mig utomlands.
'Jos olisin rikas, asettaisin asumaan ulkomaille.'

(12) [Telemann ym. 1999 (4): 646]

Om han skulle komma hit före fem, kan du väl be honom stanna.
'Jos hän sattuisi tulemaan tänne ennen viittä, voit kai pyytää häntä jäämään.'

Yleisruotsissa *skulle* esiintyy *om*-lauseessa vain jälkimmäisessä tapauksessa. Irreaalisessa ehtolauseyypissä käytetään verbin imperfektimuotoa tai verbin konjunktiivin imperfektimuotoa; täten ensimmäisen yllä olevista lauseista kuuluu olla yleisruotsiksi *Om jag var/vore rik, så skulle jag bosätta mig utomlands*. Niin *skulle*-verbin kuin muidenkin modaaliverbien käyttötapoja on lukuisia, ja monissa suomenruotsi eroaa yleisruotsalaisista käytänteistä (vrt. myös esimerkit 5 ja 6). Tässä olisikin laaja ja haastava tulevaisuuden tutkimuskohde.

Puhelkielessä ja murteissa esiintyy syntaktisesti itsenäisiä *om*-konjunktion aloittamia rakenteita, joiden funktioita tunnetaan huonosti. Östman (1986: 112–118) on huomauttanut, että *om*-alkuinen lause, siis tavallaan syntaktinen sivulause, voi muodostaa vaihtoehtokysymyslauseen pohjalaisessa Sulvan murteessa:

▷

(13) [Östman 1986: 112, murteellinen]

Åm dö sko ha tiid — (Om du skulle ha tid —)
'Olisiko sinulla aikaa?'

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen arkistojen perusteella tämän kysymyrakenteen levinneisyys on laajempikin ja kattaa pohjalaismurteita ja mahdollisesti joitakin uusmaalaisiakin murteita (ks. myös Teleman ym. 1999 (4): 778, jossa käytäntö mainitaan mahdollisesti alueellisena).⁵ Yleisesti näyttää siltä, että *om*-lauseet voivat muodostaa itsenäisiä rakenneyksikköjä ainakin suomenruotsalaisissa puhekielessä, kuten esimerkin (14) repliikissä, jolla aikuinen tytär osoitti istumapaikan iäkkäälle äidilleen terveyskeskuksen odotustilassa.

(14) [muistiinpano, JL]

Om du sitter här.
'Jos istut tässä.'

Yllä olevan kaltainen epäsuora, ehdon muotoon puettu tarjous on yksi esimerkki yleisemmästä itsenäisestä *om*-rakenteesta, ja sen voi nähdä olevan kytköksissä murteissa havaittuun suoraan kysymyrakenteeseen. Ei ole varmaankaan sattumaa, että *om*-konjunktio aloittaa yleiskielessäkin epäsuoran, alisteisen kysymyslauseen (15), jonka suora vastine olisi juuri vaihtoehtokysymys (16).

(15) [konstruoitu]

Jag undrar om det finns plats på pensionatet.
'Tiedustelin, onko täysihoidolassa tilaa.'

(16) [konstruoitu]

Finns det plats på pensionatet?
'Onko täysihoidolassa tilaa?'

Huomattava on myös *om*-rakenteen esiintyminen reaktiivisissa, juuri sanottua toistavissa kaikukysymyksissä (ks. *ekofråga*, Teleman ym. 1999 (4): 751, 765): – *Är du rädd för någonting?* – *Om jag är rädd för någonting?* – *Ja.* – *Nä, verkligen inte.* (‘– Pelkäätkö jotain? – Pelkäänkö jotain? – Niin. – En, enpä todellakaan.’) Erityisesti suomen murteissa esiintyy yllä mainittujen esimerkkien kaltaisia *jos*-rakenteita (Matihaldi 1979: 138–140). On vaikea sanoa, missä määrin tässä on kyse kielikontakteista tai mahdollisesta universaalista kysymys- ja ehtorakenteiden monifunktioisuudesta.

⁵ Kiitän Peter Slottea, joka on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kokoelmista toimittanut minulle esimerkkejä syntaktisesti itsenäisistä *om*-rakenteista.

KIELTOALKUISUUS

Bergroth mainitsee ruotsinmaalaisten usein huomauttavan suomenruotsalaisten yleisestä tavasta aloittaa lause kieltoadverbilla *inte* (1928: 159). Kuten hän sanoo, ei tässäkään ole kyse ruotsille vieraasta rakenteesta, vaan ero on laadullinen. Bergrothin mukaan lauseen-alkuisella kiellolla on yleisruotsissa subjektia kontrastiivisesti korostava funktio: *inte har jag sett honom, inte 'en minä vain ole nähnyt häntä'*.

Myös Ruotsin Akatemian kieliopin (Teleman ym. 1999 (4): 175) mukaan kieltoalkuinen lause, siis lause, jossa kieltoadverbi yksinään muodostaa ensimmäisen lauseenjäsenen, on korosteisesti kontrastiivinen ja ilmaisee monesti erimielisyyttä suhteessa edellä esitettyyn: *Inte har Lindgren skrivit det där!* ('Ei Lindgren ole sitä kirjoittanut'); puhuja vastustaa jonkun toisen käsitystä asiasta. Kieliopissa mainitaan kuitenkin, että ehdot kieltoalkuisuudelle ovat väljemmät suomenruotsissa ja pohjoisruotsissa (mts. 176, alaviite 1 pykälään 71).

Nopea vertailu suomenruotsalaisen ja ruotsinruotsalaisen keskustelumateriaalin välillä osoittaa selviä kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia eroja kieltoalkuisissa lauserakenteissa. Päälauseen muotoisissa rakenneyksiköissä kieltosanaalla *inte* alkavat lauseet, kuten *int blir hon vald ändå 'ei häntä valita kuitenkaan'*, ovat yleisiä suomenruotsissa mutta suorastaan harvinaisia ainakin länsi- ja keskiruotsalaisissa keskusteluissa. Syitä tälle erolle tulisi tutkia. On selvää, että kieltoalkuisuus myös suomenruotsissa liittyy lauseen responsiivisuuteen, vaikkakin rakenteen kontrastiivisuus saattaa olla vähemmän ilmeinen kuin sen yleisruotsalaisessa, suppeammassa käytössä (vrt. yllä). Lisäksi kieltoalkuisuus esiintyy lähes kiteytyneenä rakenteena kohteliaissa pyynnöissä ja ehdotuksissa: *Int sku du kunna låna din cykel?* 'Et lainaisi pyörääsi?'. Vastaava konventio esiintyy suomessa (esim. Yli-Vakkuri 1986: 231–232) ja liittyy täten Saaren (1995) olettamaan yleissuomalaiseen eitungettelevaan ja tiettyllä tavalla »pessimistiseen» keskustelukulttuuriin.

Kieltoalkuisuus näyttäisi olevan jossain määrin tavallisempaa tai esiintyvän laadultaan erikoisena myös joissakin suomenruotsin sivulauserakenteissa, kuten *att*-lauseissa ja *fast*-lauseissa esimerkeissä (17) ja (18) (Lindström 2003).

(17) [SAM: V2]

Det är nån falsk blygsamhet det där att int de sätter foto med.
'Se on teeskenneltyä vaatimattomuutta, etteivät he laita kuvaa mukaan.'

(18) [HUSA]

Att bli ändå liksom stämplad som tjuv fast int du gör nånting.
'Tulla kuitenkin varkaaksi leimatuksi, vaikka et tee mitään.'

Vastaavanlainen kieltoadverbin sijoittuminen alistuskonjunktion yhteyteen on mahdollista myös yleisruotsissa, mutta vain tiettyjen ehtojen täytyessä. Adverbi esiintyy konjunktion yhteydessä ennen subjektia erityisesti, jos subjekti on rakenteeltaan kompleksinen tai jos sitä tällä sanajärjestyksellä erityisesti korostetaan (Jörgensen ja Svensson 1987: 146; Teleman ym. 1999, 4: 19; vrt. Bergroth yllä). Ainakin Helsingin ruotsissa sivulause

▷

voi olla kieltoalkuinen, vaikka subjekti olisi yksinkertainen ja painoton, esimerkiksi pronominin *de* 'ne, he' ja *du* 'sinä' yllä. Yleisruotsissakin esiintyy kuitenkin vaihtoehtoisia rakenteita, joissa kieltosana on enemmän tai vähemmän leksikaalistunut alisteisen konjunktion yhteyteen, varsinkin tapauksessa *om inte* (ks. Teleman ym. 1999 (4): 466, 552):

(19) [Teleman ym. 1999 (4): 466]

Vi undrade om inte det kunde sluta regna snart.
'Mietimme, eikö sade jo pian voisi lakata.'

Tutkittaessa eroja ja käytänteitä sivulauserakenteissa on houkuttelevaa taas vedota suomen vaikutukseen. Niin sanotut sulaumakonjunktiot, joissa konjunktio ja kieltoverbi ovat leksikaalistuneet yhdeksi lauseenalkuiseksi sanaksi, ovat suomessa hyvin tavallisia (esimerkiksi *ettei*, *vaikkei* ja *jollei*). Toisaalta rakenne sinänsä ei ole epäruotsalainen. Suomi voi tässäkin tapauksessa vahvistaa suomenruotsissa kehityssuuntaa, jolle on olemassa potentiaalinsa ruotsin yleisissä rakennevaihtoehdoissa.

ARTIKKELIATTRIBUUTIT

Historiallisen kehityksen ja kielikontaktien vuoksi ruotsin kielessä on suhteellisen kompleksinen tapa ilmaista merkityskategoria 'määräisyys'. Substantiivin määräisyys ilmaistaan tavallisesti jälkiartikkelilla, kuten tapauksessa *lampa – lampan*. Jos substantiivia kuitenkin määrittää myös adjektiiviattribuutti, koko nominaalilausekkeen eteen sijoitetaan pääsäännön mukaan pronomini *den* (*det*, *de*), joka toimii edeltävänä määräisenä artikkelina samaan tapaan kuin englannin *the* tai saksan *der*, *die* ja *das*: *den nya lampan*. Tämän lisäksi puhekielelle on ominaista, että demonstratiivipronominin *den där* ja *den här* toimivat artikkelinomaisina attribuutteina niin yksinkertaisissa kuin kompleksisissa nominaalilausekkeissa, esimerkiksi *den där lampan* ja *den där nya lampan*.

Bergroth mainitsee, että demonstratiiviset määräiset muodot tyyppiä *den där lampan* eivät kuulu huoliteltuun kieleen, jos yhtä hyvin voidaan käyttää lyhyttä määräistä muotoa (*lampan*). Demonstratiivisen artikkeliattribuutin käyttöä tällaisissa tapauksissa hän pitää suomenruotsalaisena provinsiaalisena piirteenä. Myös Lundström (1939) toteaa, että demonstratiiveilla on määräisen artikkelin tapaisia käyttäjiä uusmaalaisissa ruotsin murteissa.

Saari (2000) on tutkinut demonstratiivipronominin *den* (*det*, *de*) *där* käyttöä artikkeliattribuuttina yleisruotsissa ja erityisesti Helsingin ruotsissa niin nykykielessä kuin myös historiallisesti. Hän on myös verrannut käytänteitä yleisruotsalaisessa ja suomenruotsalaisessa kaunokirjallisuudessa. Demonstratiiveilla on tässä yhteydessä periaatteessa kahdenlaisia käyttötapoja: deiktinen, puhetilanteeseen sidonnainen ja anaforinen, diskurssiin itseensä sidonnainen käyttö. Esimerkki ensimmäisestä on lausumassa *Har du abonnemang Lasse på den där buteljen* katkelmassa (20) — viitataan siis puhetilanteessa esillä olevaan pulloon.

(20) [SAM:V1]

→01 M: *har du abon- abonnemang* (.) *Lasse på den där* (.) *buteljen*
onko sulla Lasse varaus tuohon pulloon?

- 02 (1,3)
 03 L: *nä: ? >nä nä nä nä < ((flaskan? ställs fram))*
ei, ei ei ei ei. ((pullo? asetetaan esille))

Esimerkki jälkimmäisestä, anaforisesta tapauksesta on rivillä 2 katkelmassa (21) esiintyvässä rakenteessa *den där plastpåsen var alldeles söndergnad*, jolla viitataan edellä, samassa vuorossa rivillä 1 mainittuun muovikassiin:

(21) [SAM:V2]

- 01 T: *först va de in i en sän dän ask; å så va de in i en plastpåse.*
 ensin niitä oli sellaisessa pienessä askissa ja sitten niitä oli muovikassissa
 →02 *(.h) >å så så: ja att den dä plastpåsen < va alldeles*
 ja sitten minä näin että se muovikassi oli ihan
 03 *söndergna^ogad^o*
 rikkinaakerrettu

Näiden käyttöjen välimaastossa on vielä eräänlainen aktualisoiva käyttötapa, jolla viitataan johonkin referenttiin, joka on ikään kuin piilevästi läsnä mutta ei kuitenkaan juuri edellä mainittu tai suoraan puhetilanteessa esillä. Tämä käyttö esiintyy kysymyksessä *Hur blev det med den där timmen?* ja sen toistossa *Hur blir (det) med den där upptagningen?* katkelmassa (22).

(22) [SAM: V2]

- 01 (6,4)
 →02 A: *nå hu ble de me den där timmen då*
 no mites sen tunnin kävi?
 03 (2,5)
 04 E: *[[vilken tim- =*
 minkä tun-
 05 T: *[[vilken () =*
 minkä
 →06 A: *=hu blir me me den där (.) upptagningen*
 miten sen taltioinnin käy?

Tässä kohdassa keskustelua, jota on käyty jo pitkään, syntyy tauko (rivillä 1), ja Asta (A) rikkoo hiljaisuuden kysymällä, kuinka koko keskustelun alussa mainitun nauhoituksen laita on. Viittaus referenttiin on ilmeisesti yleisesti ottaen mutta myös leksikaalisesti (*timmen*) niin implisiittinen, että muut osallistujat eivät heti osaa kytkeä sitä mihinkään kehykseen vaan aloittavat tarkistuskysymyksen. Asta toistaa kysymyksensä nopeasti rivillä 6 ja valitsee spesifimmän leksikaalisen referentin (*upptagningen*). Tämä kysymys saa lopulta vastauksen. Tunnusomaista tällaiselle referentiaalis-anaforiselle määräisyydelle on, että puhuja tavallaan muistuttaa sillä kuulijaa referentin yhteydestä johonkin aikaisempaan mutta ei-aktivoituun kehykseen tai referentin implikoitumisesta puheenaiheen esilletulon yhteydessä.

Saari (2000: 131) toteaa, että yllä mainitun tapaiset *den där* -konstruktiot ovat tavalisia helsinginruotsalaisessa puheessa, mutta harvinaisempia ruotsinruotsalaisessa vertailumateriaalissa. Kyseessä on mahdollinen konservatiivinen suomenruotsalainen piirre, sil-

▷

lä demonstratiivien esiintyminen artikkeliattributteina näyttää vähentyneen, mahdollisesti kirjakielen vaikutuksesta, yleisruotsalaisessa puhekielessä 1900-luvun aikana. Täsäkin tapauksessa näyttäisi siis tapahtuneen suomenruotsin kannalta passiivista eriytymistä, jolloin tilanne suomenruotsissa heijastelee kielen aiempaa historiallista kehitysvaihetta. Kuten Saari mainitsee, suomen puhekielessä esiintyvä demonstratiivien *se, tämä, tuo* artikkelinomainen käyttö (vrt. Laury 1997) on mahdollinen tuntematon muuttuja, joka ehkä omalla tavallaan tukee tällaisen demonstratiivikäytännön säilymistä suomenruotsissa (ks. myös Sundman 2000: 164).

Tässä yhteydessä voidaan vielä mainita ainakin itäuusmaalaisissa murteissa tavattava rakenne *den/det/dom* + määräinen substantiivi (esim. *dom kattorna* 'ne kissat'), jossa pronomini toimii määräisen artikkelin tavoin (Wide 2003a). Tällainen rakenne, jossa artikkeliattribuutti esiintyy painottomana substantiivin edessä on periaatteessa vieras ruotsin peruskieliopille. Murteissa se edustaa edempänä mainittujen demonstratiivikonstruktioiden tavoin arkaaista kieliopillista rakennetta, jonka diskurssifunktiot tunnetaan huonosti. Yksi niistä näyttää liittyvän referentin uudelleenaktualisointiin (mt.) ja muistuttaa vastaavantapaista *den där* -pronominin käyttöä Helsingin ruotsissa ja myös *se*-pronominin käyttöä puhutussa suomessa. Katkelma (23) kuvastaa tätä käyttöä: puhuja viittaa aikaisemmassa vuorossaan mainitsemiin kissoihin (*dåm kattåna*); uudelleenaktualisointiin viittaa myös konjunktion *men* 'mutta' ja adverbien *ennu* (*ånnu*) 'vielä' ja preposition *åm* (*om*) — puhutaan siis *jostakin aiheesta* — esiintyminen vuoron alussa.

(23) [Kuggom; murteellinen]

B: *Men just tåår ennu (.) åm dåm kattåna just (.) just de här me våår (.)
Mut just siellä vielä, niistä kissoista just, just tåå tåstå meidån,
Åliviår (.) den (..) når vi far i- (.) i bastån så e an dit /.../
Oliverista, se, kun me mennään saunaan niin se on siellä ...*

On sinänsä luonnollista, että keskustelussa referenttien aktualisointiin ja niihin viittaamiseen tarvitaan vivahteikkaampia välineitä ja enemmän »vuorovaikutteista työtä» kuin kirjallisessa esityksessä. Olisikin mielenkiintoista tietää, onko ruotsinruotsalainen puhekieli mahdollisesti rationalisoidessaan artikkeliattribuuttien käytön kehittänyt muita keinoja ilmaisemaan niitä funktioita, joita demonstratiivit yhä suomenruotsissa täyttävät. Toisin sanoen: kuuluuko tähän yhtälöön myös yleisruotsin aktiivista positiivista eriytymistä?

MUITA AIHEITA

Tutkimukselle mielenkiintoisten suomenruotsalaisten syntaktisten ilmiöiden lista on käytännössä loputon, sillä määrätietoista kartoitettavaa työtä ei tällä alueella ole aikaisemmin tehty.

Moni syntaksin erityispiirteistä näyttäisi olevan kytköksissä lauseen informaattiorakenteen erilaiseen koodaukseen suomenruotsissa ja yleisruotsissa. Joitakin alustavia tutkimuksia tällä saralla on jo tehty. Esimerkiksi Nyström (1993) on tutkinut adverbien sijoittumista temaattisesti motivoituihin mutta peruskieliopin sanajärjestyksen kannalta ehkä odottamattomiin positiioihin. Seuraavassa adverbi *helt enkelt* olisi syntaktisesti luonnollisempi verbin jäljessä:

(24) [Nyström 1993: 195]

Vi helt enkelt undervärderar oss själva.
'Me yksinkertaisesti aliarvostamme itseämme.'

Kuten käännöksestä ilmenee, adverbien korosteinen sijoittuminen lauseen alkupäähän käy hyvin suomessa. On kuitenkin huomattava, että tietyt lauseadverbit, esimerkiksi *bara*, *särskilt*, *däremot*, voivat sijoittua fokaalisesti juuri korostamansa sanan eteen monissa tapauksissa; näin myös adverbiaalinen ilmaus *i sin tur* 'puolestaan' seuraavassa:

(25) [HBL 16.11.2003]

Det i sin tur leder till trötthet och sömnbrist.
'Se puolestaan johtaa väsymykseen ja univelkaan.'

Tässä on siis selvää liukumaa ruotsin sanajärjestyssäännöissä. Jotkin adverbit voivat sijoittua sekä lauserakenteeseen niin sanotuille tavallisille lauseadverbipaikoille että fokaalisesti vapaammin korostamiensa lauseenjäsenten yhteyteen. Suomen mahdollinen vaikutus ei tässäkin tapauksessa aiheuta ruotsille sinänsä täysin vieraita syntaktisia rakenteita, vaikkakin kyse voi yksittäisten adverbien suhteen olla vieraasta syntaktisen mallin sovelluksesta.

Nyttemmin Camilla Wide on perehtynyt informaatorakenteen relevanssiin muun muassa tutkiessaan variaatiota verbipartikkelin ja refleksiivisen objektipronominin keskinäisessä sijoittumisessa (Kvist Darnell ja Wide 2002; ks. myös Lundström 1939: 198 ja Melin-Köpilä 1996: 182). Suomenruotsissa näissä rakenteissa esiintyy enemmän sanajärjestyksenvariaatiota kuin mitä ruotsin peruskieliopit kuvaavat.

(26) [Melin-Köpilä 1996: 182, oppilasteksti, suomenruotsi]

Vi satt ner oss i lärarrumsstolar. (Vrt. *Vi satte oss ner i lärarrumsstolar.*)
'Istuuduimme opettajainhuoneen tuoleille.'

Samaan aiheryhmään liittyy myös valinta ditransitiivikonstruktion ja vastaavan adverbiaalikonstruktion välillä niin sanotuissa vastaanottajakonstruktioissa (Silén ja Wide 2003, Wide 2003b). Suomenruotsissa on yleistä ilmaista objektin vastaanottaja näissä rakenteissa prepositiorakenteella, tavallisimmin *åt*-prepositiolla, kun taas niin sanottu kaksoisobjektirakenne on ruotsinruotsissa tavallinen prepositiorakenteen rinnalla (Bergroth 1928: 155–156; Nyström 1995: 48–52).

(27) [Nyström 1995: 53]

ge sin njure åt en livshotad människa (Vrt. *ge en livshotad människa sin njure*)
'antaa munuaisensa hengenvaarassa olevalle ihmiselle'

Näyttää siltä, että yksi vaihtoehtoisista rakenteista, prepositiorakenne, on suomenruotsissa yleistynyt toisen kustannuksella.

Suomen kieltä ohjaa tunnetusti enemmän temaattinen kuin kieliopillinen informaatorakenne, ja suomenruotsin syntaktisia poikkeavuuksia onkin usein pidetty suomalais-

▷

sena interferenssinä. Variaatiota esiintyy kuitenkin yllä mainituissa rakenteissa ruotsinruotsissakin sekä suomenruotsin murteissa. Osa variaatiosta voikin näin olla historiallista perua.

KOKOAVIA HUOMIOITA

Suomenruotsin syntaksi tarjoaa tutkijalleen teoreettisesti mielenkiintoisen ongelmakentän. Vertailtaessa kieliopillisia rakenteita ja niiden esiintymisen motivaatiota yleisruotsiin on hyödyllistä pohtia, millaiset kieltä eriyttävät ja yhdistävät voimat kulloisessakin tapauksessa saattavat olla liikkeellä. Oman lisänsä tähän tuo kielikontakti suomen kanssa. Kontakti on hyvin yleisen kaksikielisyyden ansiosta intensiivinen ja luo siten otollisen ympäristön vaikutteiden leviämiselle. Suomen vaikutus näyttää kuitenkin sangen harvoin synnyttävän täysin uusia kieliopillisia rakenteita tai yksiköitä. Syntaktinen interferenssi toteutuu toisin sanoen tavallisesti ruotsin kielen omalla maaperällä, jos pois lasketaan fraseologiaan kuuluvat ilmiöt — siis kieliopin vanhastaan tuttu poikkeusten luku.

Kaiken kaikkiaan suomenruotsin syntaksissa tuntuu vaikuttavan kaksi yleistä pyrkimystä: yhden rakenteellisen vaihtoehdon yleistäminen tai vaihtoehtojen vähempi jäsentäminen. Pyrkimys yleistää yksi syntaktinen rakenne merkityksiltään tai käyttöaloi- taan läheisistä vaihtoehtoisista rakenteista näkyy esimerkiksi erilaisissa *att-*, *omlskulle-* ja *fast*-rakenteissa sekä kieltoalkuisissa lauserakenteissa. Kääntäen saman voisi muotoilla niin, että ruotsinruotsissa näihin kytkeytyvät vaihtoehtoiset rakenteet ovat järjestyneet siten, että lähimerkityksisillä mutta erilaisilla syntaktisilla rakenteilla voidaan ilmaista kontrasteja, joita suomenruotsissa yhden rakenteen yleistymisen vuoksi ei saada esiin.

Pyrkimys vähempään tai ainakin erilaiseen rakennevaihtoehtojen jäsentämiseen näkyy mahdollisesti demonstratiivipronominien määräisen artikkelin tapaisissa käytöissä. Tietyssä muoto- ja merkitysparadigmassa on siis tarjolla useita vaihtoehtoisia rakenteita, jotka näyttävät olevan relevantteja lähes vapaan vaihtelun tapaan tai ainakin sellaisen systeemin mukaan, jonka ohjaavia periaatteita on vaikea kuvata. Tällainen asiointi voi hyvinkin olla heijastuma aikaisemmasta, enemmän vapaita vaihtoehtoja sisältäneestä kielen kehitysvaiheesta.

Historiallisesti on mielenkiintoista, että monet ruotsin kieliopin keskeiset muutokset, esimerkiksi artikkelien käytön muutokset, ovat ilmaantuneet myöhäiskeskiajalla ja vakiintuneet 1500–1600-luvulla. Tämä kielen murrosvaihe on siis ollut samoihin aikoihin tai sen jälkeen, kun ensimmäiset ruotsalaiset talonpojat alkoivat asuttaa Suomen rannikko-seutuja. Kaikki keskeisiä ruotsalaisia variantteja kohdanneet muutokset ja uudet säännönmukaisuudet eivät siksi ole ehkä täysin juurtuneet suomenruotsiin, etenäkään sen murteisiin. Monilta osin suomenruotsissa on ilmeisesti myös tehty omintakeista syntaksin rationalisointia, todennäköisesti vielä suomen katalysoimana. Negatiivisesta näkökulmasta mainitut kehityssuunnat voi ehkä nähdä regressiivisenä ilmiönä. Kieli on toisen kielen vaikutuksesta ajautunut käymistilaan, jossa sen käyttäjillä on yhä heikompi tuntuma sen alkuperäisiin idiomaattisiin rakenteisiin. Näiden oletusten oikeellisuutta ei voi kuitenkaan tällä erää todistaa. Toivottavasti meneillään oleva suomenruotsin syntaksin tutkimus antaa tähän aikanaan joitakin vastauksia.

VIITTEET ESIMERKKEIHIN

- GSM Projektissa *Gymnasisters språk- och musikvärldar* koottu korpus, joka koostuu lukiolaisten ryhmähaastatteluista, joissa arvioitiin erilaisia musiikinäyteitä ja -tyylejä; 1997–1999. Nauhoitus Karolina Wirdenäs. Institutionen för svenska språket – Institutionen för musik- och filmvetenskap, Göteborgs universitet.
- HBL *Hufvudstadsbladet*-päivälehdien numero.
- HUSA Projektissa *Språk och attityder bland helsingforssvenska ungdomar* koottu korpus, joka koostuu lukio- ja opistotasoisten nuorten ryhmähaastatteluista; 1994–1995. Nauhoitus ja litterointi Charlotta af Hällström. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.
- Luckan Puhelinkeskusteluja helsinkiläisessä lippupalvelussa; osa asiointitilanteiden korpusta; 1994. Nauhoitus ja litterointi Charlotta af Hällström. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.
- Kuggom Materiaalia kenttätyökurssilta; Kuggom, helmikuu 2003. Nauhoitus Eija Aho, litterointi Caroline Sandström. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.
- SAM Projektissa *Svenska samtal i Helsingfors* koottu korpus; 1989–1993. V1 (»Herrmiddag») ja V2 (»Syföreningsmöte») ovat arkikeskusteluja vuodelta 1990. Litterointi Ylva Forsblom-Nyberg, tarkentanut paikoin Jan Lindström. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.

LITTEROINTIMERKIT

- ord painotettu sana/tavu
o:rd pidennetty ääni
or- keskeytys
.ju sisäänhengittäen sanottu
(.h) sisäänhengitys
>ord< nopea tempo
°ord° hiljaa tai kuiskaten sanottu
() ei kuultavissa
[päällekkäispuhunnan alku
[[samanaikaisesti aloitetut puheenvuorot
= ilman mitään taukoa tapahtuva puhujanvaihdos
(.) 0,2 sekunnin pituinen tai lyhyempi tauko
(..) pidempi tauko kuin 0,2 sekuntia
(0,3) tauon pituus sekunnin kymmenyksen tarkkuudella ilmaistuna
. laskeva, lopettava intonaatio
? selvästi nouseva intonaatio
; lievästi nouseva intonaatio
/.../ katkaistu esimerkki
((flaska?)) litteroijan kommentit

LÄHTEET

- ANDERSSON, ERIK 1993: *Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- BERGROTH, HUGO 1928: *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. 2:a reviderade och tillökade upplagan. Helsingfors: Schildts.
- ERIKSSON, MATS 1997: *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43. Uppsala: Uppsala universitet.
- FORSSKÄHL, MONA 2003: *Mitt emellan eller strax utanför. Finska och engelska i finlandssvensk slang*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.
- FREMER, MARIA 1996: *Personlig referens i servicesituationer. Svenska och finska samtal från Helsingfors, Stockholm och Uppsala i en jämförande analys*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos.
- 1998: *så va ja helt @UÅ:::@*. Dramatiserade sekvenser i ungdomssamtal. – Hanna Lehti-Eklund (toim.), *Samtalsstudier* s. 57–70. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B: 19. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- HAKULINEN, AULI 1997: Vuorottelujäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- HAKULINEN, AULI – KEEVALLIK ERIKSSON, LEELO – LINDSTRÖM, JAN tulossa: *Kuule, kule, hördu*. Projicerande praktiker i finska, estniska och svenska samtal.
- HARLING-KRANCK, GUNILLA 2000: Förstår österbottningar och nylänningar varandra? Om accepterandet och igenkännandet av provinsialismer och dialektord. – *Folkmålsstudier* 39 s. 155–168.
- IVARS, ANN-MARIE 1996: Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. – *Folkmålsstudier* 37.
- 1999: Har svenskan i Finland en framtid? Föredrag vid Svenska litteratursällskapets årshögtid den 5 februari 1999. – *Historiska och litteraturhistoriska studier* 74 s. 7–17. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2000: Fraser och idiom i regionala varianter av finlandssvenskt ungdomsspråk. – *Folkmålsstudier* 39 s. 189–205.
- 2002: Vad säger dialekterna om bebyggelsehistorien? – Ann-Marie Ivars & Lena Huldén (toim.), *När kom svenskarna till Finland?* s. 81–95. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- IVARS, ANN-MARIE – HULDÉN, LENA (toim.) 2002: *När kom svenskarna till Finland?* Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 646. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- JÖRGENSEN, NILS – SVENSSON, JAN 1987: *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.
- KAUPPINEN, ANNELI – SAARI, MIRJA 2003: Concessive constructions in Finnish and Swedish. Esitelmä konferenssissa III International Contrastive Linguistics Conference, Santiago de Compostela, 23.–26.9.2003.
- KVIST DARNELL, ULRIKA – WIDE, CAMILLA 2002: Reflexiva partikelverb och liknande konstruktioner i sverigesvenska och finlandssvenska. – Marketta Sundman & Anne-

- Marie Londen (toim.), *Svenskans beskrivning* 25 s. 108–119. Åbo: Åbo universitet.
- LAURÉN, CHRISTER 1985: *Normer för finlandssvenskan. Från Freudenthal till 1970-tal*. Helsingfors: Schildts.
- LAURY, RITVA 1997: *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. *Studies in discourse and grammar* 7. Amsterdam: Benjamins.
- LEHTI-EKLUND, HANNA 2002: Om *att* som diskursmarkör. – *Språk och Stil* 11 s. 82–112.
- LINDSTRÖM, JAN 1996: *Njæ ... problem och problem*. Om *x*-och-*x*-responser i svenskan. – Ann-Marie Ivars ym. (toim.), *Svenskans beskrivning* 21. Lund: Lund University Press.
- 2002: Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. – *Språk och Stil* 11/2001 s. 25–80.
- 2003: Var har man *inte*? Framflyttning av negationen i *att*- och *om*-satser. Esitelmä konferenssissa Svenskan i Finland 8, Tampere 16.–17.10.2003.
- LINDSTRÖM, JAN – LONDEN, ANNE-MARIE 2001: *Men att de öppnades ju nog en ny värld för mej*. Kombinationen *men att* — en ovårdad och onödig finlandssvensk variant? – Marianne Nordman ym. (toim.), *Svenskan i Finland* 6 s. 104–116. Vasa: Vasa universitet.
- tulossa: *Constructing reasoning. The complex connectives för att, så att and men att in Swedish conversations*.
- LONDEN, ANNE-MARIE 1991: *Sori nu att ja här i snagakön talar svenska*. Om direkta citat i samtal. – Sigurd Fries (toim.), *Stilistik och finlandssvenska* s. 112–125. Umeå: Umeå universitet.
- LUNDSTRÖM, GUDRUN 1939: *Studier i nyländsk syntax*. Stockholm: Norstedt.
- MATHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nykysuomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Acta Universitatis Ouluensis, Series B Humaniora 7. Oulu: Oulun yliopisto.
- MCRAE, KENNETH D. 1997: *Conflict and compromise in multilingual societies: Finland*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- MELIN-KÖPILÄ, CHRISTINA 1996: *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41. Uppsala: Uppsala universitet.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Betänkande av Kommittén för svenska språket. Statens offentliga utredningar 27. Stockholm: Fritze 2002.
- NILSSON, JENNY 2001: Det talade språkets konjunktioner. – *Meddelanden från Institutionen för Svenska språket* 34. Göteborg: Göteborgs universitet.
- NYHOLM, LEIF 1984: *Svenskt stadsmål i Helsingfors*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:8. Helsingfors.
- NYSTRÖM, INGEGERD 1993: Informationsstruktur och grammatisk struktur på kollisionskurs. – Ann-Marie Ivars ym. (toim.), *Språk och social kontext* s. 191–204. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:15. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- 1995: Särfinlandssvenskt prepositionsbruk — finns det? – Mirja Saari & Jan Lindström (toim.), *Svenskan i Finland* 3 s. 46–57. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:16. Helsingfors.
- RAUSSI, ANNE 1992: *Et(tä)-partikkelilla alkavat lausumat keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

▷

- REUTER, MIKAEL 1987: Vad är finlandssvenska? – *Språkbruk* 1/1987 s. 3–10.
- 1994: På basen av? Reuters ruta, 20.10.1994. – <http://www.kotus.fi/svenska/reuter/11.11.2003>.
- 1997: Svenskan i Finland. – B. Karker ym. (toim.), *Nordens språk* s. 95–109. Oslo: Nordisk språksekretariat, Novus.
- tulossa: *Swedish in Finland in the 20th century*. Käsikirjoitus.
- SAARI, MIRJA 1995: »Jo, nu kunde vi festa nog». Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. – *Folkmålsstudier* 36 s. 75–108.
- 1997: Finlandssvenskan i sociokulturell belysning. – Maria Fremer ym. (toim.), *Norden i Europa. Brott eller kontinuitet?* s. 27–43. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:17. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- 2000: *Den sir läcker ut den där salladen*. Om användningen av adnominala *den där*-fraser i svenskan. – *Denna – den här – den där. Om demonstrativer i tvärspråklig belysning* s. 103–138. ASLA information 26:2. Uppsala: ASLA.
- 2003: På väg mot ett blandspråk? Finska inslag i svenskan förr och nu. – Ann-Marie Ivars ym. (toim.) *Boken om våra modersmål* s. 294–308. Helsingfors: Schildt.
- SILÉN, BEATRICE – WIDE, CAMILLA 2003: Bitransitiver och motsvarande konstruktioner med bundet adverbial i finlandssvenskan och sverigesvenskan. Esitelmä konferenssissa Svenskan i Finland 8, Tampere 16.–17.10.2003.
- SUNDMAN, MARKETTA 2000: Svenska och finska demonstrativer som definitetsmarkörer i muntliga narrativer hos tvåspråkiga finländare. – *Denna – den här – den där. Om demonstrativer i tvärspråklig belysning* s. 139–164. ASLA information 26:2. Uppsala: ASLA.
- Svenskan i Finland — syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv. Projektisuunnitelma työryhmältä Jan Lindström, Anne-Marie Londen, Jan-Ola Östman ja Marketta Sundman. Käsikirjoitus. – http://www.sls.fi/pdf/Profilprojektnov03_sls.pdf 3.12.2003.
- TANDEFELT, MARIKA 1986: *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 35. Helsingfors.
- 2003: *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. Ks. myös <http://www.kotus.fi/svenska/handlingsprogram.shtml>.
- TELEMAN, ULF – HELLBERG, STAFFAN – ANDERSSON, ERIK 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Band 1, 2, 4. Stockholm: Svenska Akademien.
- THELANDER, MATS 1987: Kring en beskrivning av Helsingforssvenska. – *Folkmålsstudier* 31 s. 131–156.
- WIDE, CAMILLA 2003a: Strukturer av typen [*te/de/tåm/tåm* (+attribut) + substantiv + bestämdhetssuffix] i östnyländska dialekter. Esitelmä symposiumissa Dialektforskning i dag — nya möjligheter och utmaningar, Föreningen för nordisk filologi, 24.–25.10.2003.
- 2003b: *Informationsstruktur i kontakt: verbfraskonstruktioner i finlandssvenska. Forskningsplan för projektet Svenskan i Finland*. Tutkimussuunnitelma.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun

yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.
 ÖSTMAN, JAN-OLA 1986: *Pragmatics as implicitness: An analysis of question particles in Solf Swedish, with implications for the study of passive clauses and the language of persuasion*. Väitöskirja. University of California, Berkeley.

SYNTACTIC FEATURES OF FINNO-SWEDISH

The article presents some of the latest research on the syntactic features of Finno-Swedish (also known as Finland-Swedish), especially the spoken language. It begins with a summary of the use and status of the Swedish language in Finland. As a general theoretical framework, the writer uses his own interpretation and adaptation of Hugo Bergroth's model to describe the forces that distinguish one language from another.

To illustrate the special features of Finno-Swedish in relation to both Standard Swedish and Finnish, the writer discusses various syntactic phenomena, including conjunctions in the spoken language, clause-initial negation, use of determiners and other aspects of information structure. The discussion uses authentic examples mainly from conversations in Finno-Swedish and Standard Swedish, as well as some dialectal material.

The syntactic phenomena examined and their relation to the syntax of modern Standard Swedish lead to two conclusions about the characteristic structure of Finno-Swedish. On the one hand, it seems that in Finno-Swedish a particular syntactic construction becomes generalised at the expense of one or more semantically closely-related structures, and on the other hand, there seems to be a freer or less systematic interchange between such closely-related structures than in Standard Swedish, where there is often a clearer functional division. In a way, these two tendencies observed within the general features of Finno-Swedish syntax can be seen as different sides of the same coin.

There is little doubt that Finnish has an important influence on many of the syntactic structures of Finno-Swedish. It must be noted, however, that the influence is usually apparent in structures that are possible in Standard Swedish under certain conditions – or at least have been possible historically. Language contact may therefore have made particular structures more common or less common in Finno-Swedish than in Standard Swedish. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos

PL 24

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *jan.k.lindstrom@helsinki.fi*